

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **441**

G.J. van Middelkoop

Vernieuwen
en doorgaan

MEDITATIEF **446**

A.L. Th. de Bruijne

Helemaal niet twijfelen?

WANDELEN MET GOD **447**

J. Kamphuis

Onze nieuwe bestaanswijze:
de reiniging

ACHTERGRONDEN **449**

H.J. Room

Geen, negen
of tien geboden?

KAMPEN PRAKTISCH **452**

M.E. Hoekzema

Een aansprekende
prediker

KERK EN MUZIEK **456**

J. Smelik

Gezangenlijst is
een aanwinst

en verder...

Uit de kerken
Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

VERNIEUWEN EN DOORGAAN

H o e moet de kerk inspelen op de ontwikkelingen in de samenleving? De Nederlandse Hervormde Kerk houdt zich dit jaar met die vraag bezig. Op de vergaderingen van de verschillende classes beraden de kerken zich over het beleid dat zij moeten voeren in deze tijd.

De Generale Synode heeft ten dienste van deze bezinning een beleidsplan op tafel gelegd. Bij de besprekingen op een classis-vergadering zijn meestal ook leden van het dagelijks bestuur – het moderamen – van de Generale Synode aanwezig. Het gaat er echter vooral om dat het 'grondvlak' van de kerken met deze vragen aan het werk gaat,

Ik wil graag uw aandacht vragen voor dit beleidsplan, dat de naam 'Vernieuwen en Doorgaan' kreeg. Ik denk dat aandacht hiervoor ook zijn nut kan hebben voor onze eigen bezinning binnen de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken.

Vernieuwen en doorgaan

Het beleidsplan 'Vernieuwen en Doorgaan' trekt de lijnen door van een eerder plan, 'Kiezen en Delen', dat in 1993 verscheen en gold voor de periode 1993-1998.

'Vernieuwen en Doorgaan' werd opgesteld in 1996. Midden 1997 werd het gepubliceerd. De besprekingen moeten uiteindelijk uitmonden in een beleidsvisie voor 1998 tot 2000 en later. Het gaat in wezen 'om een visie van ons allen, gedragen door ons allen en uitgevoerd door ons allen', zo stelt de Centrale Beleids Staf. Wij kijken vooral naar het hoofdstuk Vragenderwijs, dat in de nota de bladzijden 22 tot en met 31 beslaat.

KEURREDACTIE:
PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:
DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:
J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:
H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 21 5591.

ABONNEMENT:
f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingsstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. porto).
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
 de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 51 5946.

ADVERTENTIES:
Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Bedreigingen

Wat moeten de belangrijkste accenten zijn die we de komende jaren leggen in het kerkelijk beleid? De nota 'Vernieuwen en Doorgaan' start met een beschrijving van de maatschappelijke ontwikkelingen. Geheel naar de eisen des tijds typeert ze deze als bedreigingen die we echter in de stijl van het moderne managementsjargon ook als *kansen* kunnen zien.

Onze samenleving, lezen we, maakt een gevaarlijke ontwikkeling *d m*. De verschillende stukken van de maatschappij vallen uiteen. Ze vervullen ieder *hun* eigen functie zonder zich te bekommeren om *wat* in een ander deel gebeurt: werk, vrije tijd, sport, kerk, familie, *economie*, onderwijs enzovoort. *Elk* terrein kent zo zijn eigen spelregels. *Als* deelnemer aan het maatschappelijk *verkeer* moet je voortdurend omschakelen. En je aanpassen aan de eisen die gelden op het terrein waar je dan weer terecht komt. Op het werk ben je iemand *anders* dan op het sportveld. In het ziekenhuis wordt iets anders van je verwacht dan in de *kerk*. *De heilheid van het leven* wordt *daardoor* bedreigd, je kunt niet meer *'uit één stuk'* zijn. Dit alles kunnen we ook typeren met het woord secularisatie.

Zou het mogelijk zijn tegenwicht te bieden aan deze ontwikkelingen? *Als* dat kan, dan moet het gebeuren door *geloof en leven te verbinden*, binnen ieder segment opnieuw. En zo de *heilheid* te vinden in Christus – en dat ook aan anderen voor te leven. De nota ziet drie grote bedreigingen voor de *kerk*:

1. *secularisatie* in de zin, dat geloof en leven niet langer verbonden zijn
2. *individualisering* in twee *betekeningen*:
  - als een *ego-centrisch materialisme*, waarbij marktwarde de *allesbepalende* factor wordt
  - als het *kiezen* van eigen *geloofswaarden*, los van de gemeenschap die rond het Woord verga-

derd is, van de Bijbel, de belijdenis en de traditie

3. *een nieuwe spiritualiteit*, wanneer die zich uit in

- een *uitsluitend* kosmisch denken, *met* vervaging van en afstand tot de Christelijke *bronnen* of in
- een verstarring tot extremisme of wetticisme.

Kansen

Deze drie bedreigingen voor de kerk *zijn* volgens de beleidsnota tegelijkertijd ook de beste kansen voor haar toekomstige ontwikkeling. En als je ze niet als kansen wilt zien, dan *zijn* het toch minstens de uitdagingen *waarvoor* ze ons *stellen*. Ze vragen om vernieuwing. En er kan alleen sprake zijn van vernieuwing, *wanneer* je begint met anders kijken. Pas daarna komt anders *doen*.

Dat wordt vervolgens in drie richtingen uitgewerkt.

Van secularisatie naar evangelisatie

We kunnen in secularisatie ook voordelen zien. Het is vandaag niet langer *vanzelfsprekend*, dat de kerk een plaats heeft in de cultuur. En dat ze verbonden is met het leven van de mensen. Dat roept ons op tot evangelisatie, tot een overtuigend spreken over ons geloof. Het eerste doel dat we *daarin* moeten bereiken is, dat de *kerk* iets uitstraalt. Wat? Dat de dingen die in het geloof aan de orde zijn, belangrijk zijn voor het leven en voor de wereld. Evangelisatie begint *dus* bij *onszelf*. Pas dan heeft het *overtuigingskracht* voor anderen.

We moeten echter erkennen, dat de maatschappelijke verschijnselen *ook* in het gemeentelven zelf te vinden zijn. *Ook* binnen de kerken is een secularisatie-proces gaande. De gemeenten *maken* ook zelf een individualiseringsproces door. En ook zij zijn op zoek naar vernieuwing van spiritualiteit. Dat stelt *ons* voor de opgave *ons* opnieuw te *oriënteren* op *onze* bronnen. Dan

kamen we tot echt en gefundeerd geloven. En dat is ook de meest noodzakelijke voorwaarde voor de geloofsoverdracht aan jongeren.

Van individualisering naar vrije netwerken

Individu en gemeenschap lijken elkaar uit te sluiten. Als je het zo ziet, is individualisering een zorgelijke ontwikkeling, waarbij ieder voor zich leeft, zonder een gevoel van bijeenhoren. Als tegenpool zie je dan de gemeenschap, waar mensen wel bij elkaar horen en op elkaar kunnen terugvallen. En je denkt dan in de eerste plaats aan de kerkelijke gemeenschap zoals die in de gemeente gegeven is.

Toch kun je deze dingen ook anders zien. Individualisering heeft het gemeenschapsgevoel niet aan te tasten. Ze vraagt wel om andere vormen van omgaan met elkaar. Individuen kunnen ook bij elkaar komen in een 'netwerk'. Dat is een wat lossere groeperingsvorm, waarbij je er niet op voorhand van uitgaat, dat je het gevoel hebt bij elkaar te behoren. Hoewel netwerken in principe een vrije vorm van vrijwillige deelname van individuen laten zien, blijkt juist dat in onze geïndividualiseerde wereld gemeenschapsvormend te kunnen werken.

We zouden de meer hiërarchische kerkelijke structuur moeten omvormen in een netwerkstructuur. Concreet kan dat betekenen, dat wij anders omgaan met elkaar in de plaatselijke gemeente. 'Dat wij in een gemeente aan elkaar gegeven zijn en dus niet elkaar uitkiezen, is vaak een voorrecht, maar het kan leiden tot een elkaar gevangen houden. Vernieuwing betekent dan ruimte geven aan mensen die in een ander netwerk van mensen vrijer met elkaar kunnen omgaan.'

Van nieuwe spiritualiteit naar vernieuwde spiritualiteit

Het verschijnsel 'nieuwe spiritualiteit' duidt op een verlangen naar meer beleving van het geloof. Niet

alle spiritueel beleven is goed. Vaag kosmisch denken moeten we afwijzen, evenzeer als fundamentalisme. Maar de kerken moeten wel laten zien hoe geloof en leven verboden kunnen zijn. Een verlangen naar spiritueel beleven doet zich immers niet alleen buiten de kerk voor, maar ook daarbinnen. Je kunt dan letten op inhoudelijke zaken. Maar ook op de vraag naar liturgische vernieuwing, symboliek en rituelen. Naar gepaste muziek en de opzet en inrichting van de kerkgebouwen.

Tot zover een korte weergave van de nota 'Vernieuwen en doorgaan', die na deze meer inhoudelijke opmerkingen verder praat over de aanpak en structurering van het pad naar een beleidsvisie. We gaan daarop hier niet verder in.

Inspelen op je tijd

Kort samengevat kunnen we stellen, dat de nota 'Vernieuwen en Doorgaan' drie ontwikkelingen signaleert in de geestelijke context waarin we leven – secularisatie, individualisering en nieuwe spiritualiteit – die ze aan één kant als bedreigingen ziet voor het kerkelijk leven. Aan de andere kant zijn het echter ook goede kansen voor een positieve ontwikkeling van de kerken, zowel voor hun interne opbouw als voor hun getuigenis naar buiten. Deze tweeslachtigheid vraagt erom, dat de kerken op een genuanceerde manier met deze verschijnselen omgaan. Ze zouden deze algemene trends in de cultuur niet alleen maar zonder meer moeten afwijzen, maar ze evenmin onkritisch moeten volgen.

Vragen

Dat is een interessante benadering die ook ons aan het denken kan zetten. Dan kom je voor de volgende vragen te staan:

1. Wat speelt zich af in de cultuur waarin wij leven? Welke geestelijke ontwikkelingen doen zich daar

voor? Wat zijn de trends?

2. En hoe taxeren we die dingen? Moet je ze vooral negatief duiden of hebben ze ook iets positiefs? Wat zijn de pro's en wat de contra's?

3. Daarbij moeten we ons afvragen: zijn wij wel in staat de dingen zuiver te taxeren? Of zijn we soms al wat bevooroordeeld, omdat de bril waardoor we naar de dingen kijken ook al gekleurd is door de geest van de tijd?

in hoeverre worden onze gedachten en gevoelens al beheerst door wat om ons heen wordt gedacht en gevoeld? Ademen we niet de lucht in die geestelijk vervuild is? Dringt de sfeer van de moderne cultuur niet via alle poriën door in ons bestaan? Tast het grondsoep niet de fundamenteen aan?

4. In de vierde plaats: als het goed is, willen wij de ontwikkelingen om ons heen en in ons eigen bestaan beoordelen vanuit ons geloof, vanuit gereformeerde uitgangspunten. Maar geven die een klip en klaar antwoord op de vragen waarvoor we ons gesteld zien? Of zullen we toch nog meer moeten doórdenken over de betekenis van onze bijbelse uitgangspunten voor onze concrete standpuntbepaling? En doen we dat doordenken samen of niet?

5. Tenslotte: wat betekent dit voor ons handelen? Wanneer het klimaat verandert, kan de zeespiegel gaan stijgen. Willen we overstromingen voorkomen, dan zullen we de zee-wering moeten verhogen.

Ook geestelijke klimaatsveranderingen vragen om maatregelen. Defensieve en voorzorgs-maatregelen. Welke koers zullen we inslaan? Waarop moeten we letten in opvoeding en onderwijs? We k beleid voeren we in de kerkeraad? Hoe kan de kerkelijke pers haar lezers hierbij steunen door voorlichting en toerusting?

Verlichting van het subject

Wij en zeker onze kinderen leven in een modem klimaat en ademen dat elke dag in. We worden er door

beïnvloed. We gaan anders naar de werkelijkheid kijken en we voelen de dingen anders aan. We zijn wat wel genoemd wordt 'verlichte mensen'.

De term is van de synodaal Gereformeerde hoogleraar theologie Heitink. De 'verlichte mens' is een ander mens geworden, schrijft hij. Die mens is 'subject geworden van zijn eigen ervaring'. We lezen dat in zijn boek *Praktische Theologie van 1993*. In het eerste deel daarvan geeft hij een historische schets van de ontwikkelingen in de westerse cultuursinds de Verlichting.

In de periode van de Verlichting, ruim twee eeuwen geleden, leerde de mens op eigen benen staan. Vóór die tijd gedroeg hij zich onmondig en liet hij zich door anderen vertellen wat hij moest geloven en denken. In de eeuw van de Verlichting leerde hij zijn eigen verstand te gebruiken en zijn eigen weg uitstippelen, autonoom. Al eerder had de filosoof Descartes de mens geplaatst tegenover de wereld: ik sta hier en wat ik denk, ervaar en voel is daar. Het menselijke subject ging zich beleven als los van de objectieve wereld om hem heen. En deze manier van denken werd bepalend voor de volgende eeuwen. De Verlichting ging door in dit spoor en verbreidde deze opvatting verder. Steeds meer mensen gaan de dingen zo zien.

Heitink zegt nu, dat de moderne autonome mens in veel opzichten een andere mens is dan de traditionele mens van voor de Verlichting. Er vond – en vindt nog steeds – een ingrijpend proces van bewustwording plaats. Daarom zegt hij: de 'verlichte' mens is een ander mens geworden. Hij is 'subject geworden van zijn eigen ervaring'.

Dan ga je allerlei dingen anders bekijken. Dat leidt ook tot een nieuw verstaan van religie en kerk. Hierbij laat hij zich niet ge-zeggen door autoriteiten. Nee, wars van elke vorm van autoriteitsgeloof, komt dit nieuwe verstaan van godsdienst en kerk tot stand door persoonlijk, subjectief nadenken en door een oordeels-

vorming waarbij hij zich door zijn rede laat leiden (31).

Een andere bril op

Wat betekent het, dat de mens 'subject is geworden van zijn eigen ervaring'? Het subject is de mens, die zoekend naar waarheid, vragend, twijfelend en hopen, geestelijk op eigen benen leert **stam**. En subjectivering houdt in, dat de subjectieve ervaring, de beleving van de mensen belangrijker wordt dan wat zogenaamd objectief vaststaat, dan wat van te voren gegeven is en dan wat voorgeschreven is. Het gaat hier om een *verandering van de bewustzijnsvorm van de mensen, waardoor zij de zaken om zich heen anders waarnemen. Waardoor zij ook anders met waarden en waarheden omgaan*. Zo werd het geformuleerd door de synodaal Gereformeerde socioloog G. Dekker, en Heitink sluit zich daarbij aan (39-40).

Deze emancipatie van het individu-eel bewustzijn is een specifiek Westers verschijnsel, zegt de cultuur- en godsdienstpsycholoog Han Fortmann.

De Westerse cultuur heeft zich volgens hem, in onderscheiding van de Oosterse, de laatste eeuwen bewogen in de richting van scheiding en onderscheiding. Het 'ik' gaat een eigen leven leiden. Dat leidt aan de ene kant tot autonomie en zelfwerkelijking, maar aan de andere kant tot isolatie en desintegratie. Tegenover verrijking staat verarming, want het nadenkend bewustzijn raakt ook los van zijn onbewuste wortels, van de moederbodem van het gemeenschappelijke. Deze splitsing van subject en object in de belevingswereld van de mensen is een kenmerk van de moderne Westerse cultuur. En deze ontwikkeling heeft gevolgen, zowel op het gebied van de religieuze ervaring als op dat van de geestelijke gezondheid (40).

Deze subjectivering is een recent verschijnsel. Pas in deze eeuw is ze zo doorgebroken, dat ze allesbe-

heersend wordt. Je kunt stellen, dat de geschiedenis van Nederland na de Tweede Wereldoorlog verstaan kan worden als een onomkeerbare doorbraak van dit subject en zijn opvatting van de werkelijkheid (41). Belangrijke thema's worden dan zelfverwerkelijking, bewustwording, bevrijding, geloof en religieuze ervaring, zingeving en geestelijke gezondheid (44).

Publiek en privé

Een en ander hangt samen met een sterke scheiding tussen het publieke terrein en het privé-terrein. In het publieke leven heerst de kille rede, in het persoonlijke leven telt ook het warme gevoel. Buiten hun werk trekken mensen zich steeds meer terug in hun privédomein, waar persoonlijke relaties belangrijk zijn en waar zij zichzelf kunnen zijn. Daar ontwikkelt zich een eigen leef- en vrijetijdscultuur, liefst zo ongedwongen mogelijk. Dit proces heeft ook ingrijpende consequenties voor het godsdienstige en kerkelijke leven, dat zich meer en meer afspeelt in de sfeer van de vrije tijd en de privé-wereld (46-47).

Niet alleen rozengeur

Heitink wil de 'verlichting van het subject' tot op grote hoogte positief waarderen. Er is immers voor velen een bevrijdende werking van uitgegaan. Maar dat is niet het enige wat erover te zeggen is. Het vertrouwen in de redelijkheid en de autonomie van de mensen heeft ook zijn grenzen. Er ligt toch ook heel veel vast in het leven van de mensen en in de samenleving als geheel. We moeten tot de conclusie komen, dat de moderne mens minder vrij is dan velen waar willen hebben (91).

Spiegel

Tot zover een weergave van de visie die de theoloog Heitink heeft op de cultuur waarin wij en onze kinderen leven. Herkent u er iets van? Om u heen? Bij uzelf? Zou Heitink

gelijk **kunnen** hebben met zijn opmerkingen over een doorgaande subjectivering? **Zou** het **waar** zijn, dat we ook in de **kerk** vandaag de **dingen anders** gaan **waarnemen**? En anders met **waarden en waarheden omgaan**?

Voor een meer gedetailleerde **kijk** op de ontwikkelingen in onze cultuur gaan we **naar** G. Dekker, **dit** de **zaken door** een sociologische bril **bekijkt**. In de laatste **maanden** van 1994 gaf hij in het Centraal Weekblad een heel verhelderende **analyse** van onze cultuur. Zijn **artikelen** waren een **onderdeel van een** acht-delige themaserie **over** 'Het verhaal van de **kerk**'. ~~Het~~ geheel **werd** later onder dezelfde **titel ook afzonderlijk** uitgegeven. In deze **serie** @n-**gen verschillende schrijvers** in op de vraag **'Heeft de kerk een boodschap in de huidige onzekerheid?'** **Dekker** besprak een aantal kenmerken van onze moderne cultuur, die ook **doorwerken** in het denken en voelen van kerkleden.

Als je zijn artikelen leest, werken ze als een **spiegel** en vraag je **je af: denk ik ook zo? Is dat goed? Moet dat anders?**

Uitgaande van de analyse van Dekker wil ik **in** de volgende **artikelen** aandacht besteden aan de vragen: **ieder voor zich?** (over individualisering), **wat is** **waarheid?** (over relativisme) en zien we ons **geloof nog in breedbeeld?** (over spiritualiteit). En **dat** allereerst met de **bedoeling** van eigen bezinning en opscherping. **Om** vervolgens onder ogen te zien **hoe we** daarop **adequa**t kunnen inspelen.

U uit de kerken

Beroepbaar¹

Kandidaten:

H.J.J. Pomp, Saffierstraat 210, 9743 JN Groningen, tel. 050-5711969.

F.G. Aan 't Rot, Wortmanstraat 348,8265 AN Kampen, tel. 038-3322973.

R.J. Meijer, Van Spilbergenstraat 1B, 3814VK Amersfoort, tel. 033-4755262.

Ds. E.L. van 't Foort, Bevernel 2, 8265 KN Kampen, tel. 038-3321951.

Adreswijziging

Sneek-Koudum, Scriba P.H. Sytsma, Kleinzand 22,8601 BH Sneek, tel. 0515420507.

Persberichten

Op D.V. 8 maart a.s. (17.00 uur) zal de **Stichting Zendtijd voor Kerken** een radiokerkdienst uitzenden vanuit de vrijgemaakte Gereformeerde Kerk te Onnen. **Voorganger** zal in deze dienst zijn ds. W.Th. Meijer.

Actie tegen de 24-uurseconomie
Afgelopen weken hebben alle kerkenraden een vooraankondiging ontvangen van de actie tegen de 24-uurseconomie. De actie is een initiatief van het CIO (Commissie interkerkelijk contact in Overheidszaken). In het CIO werken zo'n twintig kerkgenootschappen samen, waaronder ook de Gereformeerde Kerken.

De actie is een protest tegen de duidelijk waarneembare tendens naar een 24-uurseconomie. Steeds meer

uren van de avond, de nacht en de zondag worden door **grote groepen**, al dan **niet** gedwongen, gebruikt voor economische **activiteiten**. Arbeidstijden worden vergaand ge-flexibiliseerd. Steeds minder wordt rekening gehouden met het **dag- en weekritme** van de mens. Het is een ontwikkeling die o.a. leidt tot:

- minder mogelijkheden tot het bijwonen van **kerkdiensten**
- minder ruimte voor **bezigging, rust** en sociale contacten
- mensen worden in gewetensnood **gebracht** als zij **tegen hun overtuiging** in op de **zondag** arbeid moeten verrichten.

Elke gemeente heeft met de gevolgen van deze **ontwikkeling** te maken.

De Actie **tegen** de 24-uurseconomie is een protest tegen deze ontwikkeling in **de vorm van een** groot-scheepse landelijke handtekeningenactie. Het CIO heeft een **stuurgroep** ingesteld om **deze actie te begeleiden**. Het is de bedoeling dat de resultaten van de **handtekeningenactie** in juni 1998 tijdens een manifestatie **aan minister Wijers** worden aangeboden. In die tijd wordt ook het **evaluatie**rapport over de **winkeltijdenwet** door het ministerie van Economische Zaken **gepresenteerd**.

Deputaten kerk en overheid bevelen de Actie tegen de 24-uurseconomie van harte bij u **aan**. **Het is belangrijk in de komende maanden** waarin ook verkiezingen worden gehouden een **krachtig protest te laten horen**. In de maand maart zult u van de stuurgroep **materiaal voor deze actie** ontvangen. **Onderneem zo** mogelijk in uw woonplaats samen met andere kerken **actie**. **Juist de kerken zullen** toch **zeker op dit gebied hun stem laten horen!** Deputaten Kerk **en overheid**,
J. Ophoff, Grootegast.

¹ Nieuwe opgaven en wijzigingen: H. Prins, tel. 038-3331335

M meditatief

'...in geen enkel opzicht twijfelende...'

(Jak. 1:6)

Twee reacties

'Zie je wel: het gaat bij geloof en kerk om zekerheid; hier hoort alles vast te staan; weg met die gevaarlijke twijfelcultuur van tegenwoordig; twijfel hoort niet bij geloven: in geen enkel opzicht!'

'Lastig bijbelwoord: de bijbel had toch begrip voor twijfels? Maar Jakobus zegt: je moet niet menen dat je iets van God zult ontvangen als je twijfelt. Ik kan wel inpakken. Ik alleen? Die ander mag dan zekerder zijn, maar wie is zo zeker van alles? In geen enkel opzicht...?'

Een antwoord

Als iemand een virus opliep, kun je twee dingen zeggen.

'Begrijpelijk zo'n virus, zit in de lucht, had mij ook kunnen overkomen'.

En:

'Gevaarlijk zo'n vim: moet je wel wat tegen doen, anders word je erg ziek.'

Twijfels komen voor en vragen terecht om begrip, maar zijn daarmee nog niet gerechtvaardigd.

Ze strijden met het karakter van God, die trouw is. Ze knagen aan de aard van Zijn Woord, dat betrouwbaar is. Ze laten zien hoe wij vervreemd zijn van dat diep-menselijke geschenk van God, dat vertrouwen heet. Ze moeten ons leven lang overwonnen worden, mals overigens al die zonden die wij elke dag doen. 'U zult volmaakt zijn', eist Jezus veelbelovend, als Hij ons

in onze zonden tegemoet komt.

'In geen enkel opzicht twijfelen', zegt Hij, als Hij onze twijfels komt overwinnen.

Die lastige eis wil niet veroordelen. Ze klinkt veelbelovend.

Een suggestie

Maar mikt Jakobus hier wel op absolute geloofszekerheid in elk opzicht?

Stel met dit eerste hoofdstuk en met hoofdstuk drie en vier je beeld van Jakobus' twijfelaars scherper: van binnen verdeeld, dubbelhartig, met een innerlijk voorbehoud, nu eens deze weg op en dan weer die, niet echt naderen tot God. Gaat het wel om algemene twijfels? Is hier niet iets specialers in de houding tegenover God aan de orde?

Kijk ook eens wat er praktisch in hun leven speelt. Op de weg achter Jezus aan roept God ze om te lijden en verzoeken door te gaan. Zoals Jezus in Mat. 21 het ook over die weg van lijden heeft, en dan zegt dat zijn volgelingen zich daar aan 'zonder te twijfelen' moeten overgeven.

Is dat het punt niet? Ze kiezen niet met hun hele hart voor de weg van lijden achter Jezus aan, maar houden een slag om de arm en een ander leven achter de hand.

Tweesprong

'Jezelf niet echt willen overgeven aan de weg achter Jezus aan', of:

'Op die weg vaak struikelen', zie je dat verschil?

In Jakobus drie staat: wij struikelen allen in veel opzichten. Dus ook

door twijfels. Op de weg achter Jezus aan staat niet alles altijd even vast. Tegelijk kan ook niet alles af en toe wel wankelen. Voor die wég moet je helemaal kiezen.

In de overgave aan God en Jezus komt het met je twijfels vroeg of laat wel goed. Maar als je op de tweesprong blijft aarzelen, moet je niet menen dat je die groei in zekerheid van God zult ontvangen.

ONZE NIEUWE BESTAANSWIJZE: DE REINIGING

J. Kamphuis

Wandelen met God

'Er is hoop'

De opstanding van onze Middelaar is de krachtbron van het nieuwe leven. We zagen de vorige **keer** hoe **Petrus** zichzelf en alle gelovigen typt als 'wedergeboren door de opstanding van Jezus Christus uit de doden *tot* een levende **hoop**', 1 **Petr.** 1:3. De **nieuwe** bestaanswijze van Gods kinderen is die van de hoop, de verwachting: wanneer de Heiland komt, gaan we in tot de erfenis, die in de hemelen voor ons is weggelegd. We zijn onderweg. Daarom leven we in de hoop. 'Er is hoop' -, het is een prachtige slagzin, juist wanneer die wordt uitgedragen in een geseculariseerde wereld, waarvan de horizon gesloten is.

Maar het is met die slagzin wel oppassen **geblazen**! De hoop, die het perspectief opent, is niet los **verkrijgbaar**! Het is niet zo, dat we het leven van deze wereld **kunnen** leven, kunnen mee beleven, maar dat wij, christenen, daarbij een aardige **aanvulling hebben**: de **hoop** op een 'hiernamaals'. Nee, want **éénzijdig** is voor het perspectief naar hemelse heerlijkheid de **weg** van de Middelaar nodig **geweest**: van (zijn) lijden tot heerlijkheid. En buiten deze weg om geeft het 'hiernamaals' geen rooskleurig beeld. Het ligt onder de '**komende** toom', 1 Tess. 1:10. Anderzijds is de christelijke hoop onlosmakelijk verbonden met de nieuwe **bestaanswijze van de wedergeboorte**. Alleen wedergeboren uit het evangelie **van** het Lam, de zonde van de wereld wegdraagt, Joh. 1:29 en 1 Petr. 1:23,24 **ontsluit** zich in **dit** leven een eeuwig perspectief.

De christelijke hoop is het **geschenk** aan hen **die** in de Christus

zijn als een nieuw scheepsel. Tegelijk - daarop letten we in dit artikel - zet **ons** die hoop **aan** het werk. De apostel Johannes zegt: "Een ieder die deze hoop op Hem heeft, reinigt zich, gelijk Hij rein is", 1 Joh. 3:3.

Die hoop doet ons Gods wil betrachten

Over de christelijke **hoop zingen** we in de kerk graag het lied, dat teruggaat op Hieronymus **van Alphen** (1746-1803): Nooit **kan** 't geloof teveel verwachten. **Eén** van de gezangen ook in de Gereformeerde Kerken geaccepteerd en naar mijn **waarneming** ook graag gezongen (**Geref. Kerkboek, Gez. 37**, vgl. het Liedboek van de kerken, 291). Dat is merkwaardig. Want het is wel heel erg zoet en lief: 'die hoop moet al ons leed verzachten'. Het is wel waar en **kan** naar de **Schriften** worden gevuld. **Maar** hoeveel krachtiger klinkt Rom. 8:28 niet: 'alle dingen werken **mee** ten goede **voor** hen, die God liefhebben, die volgens zijn voornemen **geroepen** zijn!' Dat achtste hoofdstuk van Paulus' brief aan de Romeinen, **dát** moest nu weereens worden 'berijmd' als een lied **tégen** de secularisatie en **van** de christelijke hoop!

In ieder geval: de christelijke hoop doet **méér** dan 'leed verzachten' en grijpt dieper in het leven in. De apostel Johannes zegt tegen ons: die hoop zet **ons** existentieel aan het **werk**: 'wie deze hoop op Hem heeft, reinigt zich, zoals Hij rein is'.

Dit is om zo te **zeggen** de inhoud van de nieuwe **bestaanswijze**. We ontvangen die niet **alleen**. We wer-

ken die ook uit. We breken met het leven van deze wereld. We zoeken de gestalte van het nieuwe **leven**. We oefenen ons in de praktijk van de godsvrucht. **Daaraan ken je de mensen van de christelijke verwachting: ze houden in eigen leven grote schoonmaak**. Ze waren wel van **déze** wereld. Ook bij hen draaide alles om 'Hunger und Liebe', om welvaart en sex. Maar ze zijn radicaal **anders** geworden en reinigen zichzelf, zoals de Heer die ze verwachten rein is. **Déze** mensen zingen in waarheid: 'die hoop doet ons Gods wil betrachten'!

De constatering van Johannes

Wanneer we het woord van Johannes over de hoop van Gods kinderen lezen, moet het **ons** wel opvallen, dat **hij** zo **stellig** spreekt. Hij zegt niet: 'wie deze hoop op Hem, op Jezus heeft, **moet** zich reinigen, zoals Hij rein is'. Uiteraard kan dat wel gezegd worden, vgl. bij voorbeeld 1 Tess. 4:3, Hebr. 12:14. Maar Johannes spreekt over iets anders. Hij heeft het niet over een voorschrift voor christenen, maar over de werkelijkheid van het christelijk leven! Het uitzicht op Christus, die de Komende is, is zo weinig vrijblijvend, dat je Gods kinderen aan het **werk** ziet, aan het werk van de grote levens-schoonmaak. Hij, die wij verwachten is rein. **Hoe** zouden **we** anders **kunnen** leven **dan** in de reiniging van het leven? Wie het voorrecht heeft ontvangen van het **kindschap** (vers 1 volgens het evangelie naar Johannes 1:12), hem 'kent de wereld niet meer, omdat die wereld de Vader niet kent.'

Dat is de grote breuk, die het christelijk leven stempelt: **we** zijn vreemdelingen in de verstrooiing, 1 Petr. 1:1. Je kunt zeggen (**ook** voor onze jeugd): dat is een hard leven. Het **is** het ook, het leven in **deze** breuk-situatie. Maar dat leven is tegelijk het leven in en uit verwachting, die de wereld niet kent: 'Geliefden, nu zijn wij kinderen van God en het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen; maar wij weten dat, als **Hij** zal geopenbaard zijn, **wij Hem gelijk zullen zijn; want** wij zullen Hem zien gelijk Hij is', vers 2.

Dat zal wat zijn: onze Heer zien! in de glans van zijn heerlijkheid! En daarin dan mogen delen en **zó** gelijk op met **Hem** mogen delen in de erfenis! Als je uit die verwachting leeft, dan **kan** het niet anders, of je draagt **maar** niet **alleen** 'leed' over de breuk-situatie waarin we leven, maar je aanvaardt het ook als de grote **uitdaging** van het leven als kinderen van God. Het kan toch niet anders, of je leven dat open blijft naar Gods wereld (want Joh. 3:16 **over** Gods liefde die in zijn Zoon tot de wereld uitgaat, is in het hart **van** Gods kinderen geschreven door de Geest van de Zoon!), breekt met de stijl van deze wereld. Dat zal wat zijn, onze Heer te zien! Ja, maar daarom: dat is wat, dat deze Christus in ons gestalte neemt. Daar hebben **we** nu ons levenswerk:

Die hoop doet **ons** Gods wil betrachten,
zie, reisgenoten zijn **aan** 't **werk**.

Of niet soms?

Het kan **ook** anders met christenen. Het kan ook anders onder gereformeerden. Het **kan gereformeerde** christenen vergaan als Demas, de medewerker van Paulus.

Hij **was** een **man** die met de **apostel** optrok, vgl. Kol. 4:14, **Filemon**, 24. Maar toen de apostel in **Rome** gevangen zat, liet hij hem in de steek en ging van Rome en van de **apostel** vandaan naar Saloniki in Grie-

kenland, vgl. 2 Tim. 4:10. Waarom? Paulus schrijft: hij liet me in de **steek** 'uit liefde voor de tegenwoordige wereld'. Letterlijk: 'uit liefde voor de **nu-wereld**'.

Er wordt bij de uitlegging van deze tekst vaak op gewezen, dat dit niet hoeft te betekenen, dat Demas met 'het geloof' had gebroken. Dat zegt Paulus **ook** niet, zoals wel in 1 Tim. 1:19 van **Hymeneüs** en **Alexander**. **Maar** dat betekent niet, dat het met Demas wel **wat** mee is gevallen. Nee, het betekent, dat Demas **heel** dicht bij **ons** staat!

Demas heeft de wereld-van-het-nu prioriteit gegeven boven de concrete **dienst** van God bij Paulus in de gevangenis, wachtend op de dood. Wie **weet** had hij wel zaken te behartigen. En dan gaan **de** zaken voor Paulus. Misschien wilde hij wel op familiebezoek. Toen was hem **Matt.** 10:37 even uit de gedachten, of liever: uit het hart: 'Wie vader of moeder liefheeft **boven** Mij, is Mij niet waardig; en wie zoon of dochter liefheeft **boven** Mij, is Mij niet waardig'. Maar Paulus was tenslotte **ook** Jezus zelf niet. Toen zag Demas die Paulus in de cel **ook** niet meer in het licht van Jezus de Heer. En **hij ging** zijn prioriteiten stellen **naar** 'de-wereld-van-het-nu'. Het **zullen** op zichzelf helemaal **geen** slechte dingen **zijn** geweest die hem in **Saloniki** bezig hielden. Maar zijn agenda werd wel bepaald door 'de-wereld-van-het-nu'.

'Agenda' - dat is: de dingen die gedaan **moeten** worden.

Ja, welke dingen moeten **gedaan**? Voor Gods Aangezicht valt **die** beslissing. Voor **Demas**. En voor een jong zakenman, die - **druk** zat - tot ouderling wordt benoemd. Welke dingen moeten gedaan? Voor jonge theologen, die ook graag meedoen in de theologen-wereld van 'het algemeen, betwijfeld christelijk geloof' en in een kleine, rechtzinnige **kerk** hun draai niet kunnen vinden. Welke dingen moeten gedaan, als het leven **rein** zal **zijn** als van de Heer, de Komende?

Kerkverlating is een groot en bitter

probleem. Het heeft alle aandacht **nodig**.

Daarom heeft de **Demas-stijl** onze aandacht nodig. Het is het probleem dat **ligt vóór** dat van de kerkverlating.

Het is het zo vaak **niet** onderkende probleem van de aanpassing **aan** 'de-wereld-van-het-nu'.

* Dit artikel is een vervolg op het artikel van J. Kamphuis in nummer 20, d.d. 21 februari 1988 'Onze nieuwe bestaanswijze: levende koop'.

Rectificatie

In 'De Reformatie' van 21 februari 1998 nr. 20 is in het artikel van J. Kamphuis 'Onze nieuwe bestaanswijze: levende hoop' de tekstverwijzing op blz. 403, rechter kolom, achtste regel van onderen, foutief afgedrukt. Er staat: Ook bij Johannes in Joh. 1:1-4. **It** moet zijn: Ook bij Johannes in 1 Joh. 1:1-4. Onze excuses hiervoor.

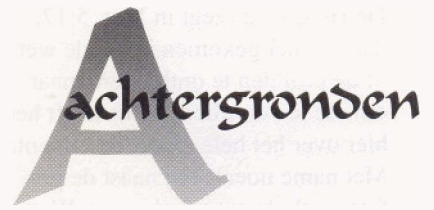
De drukker.

GEEN, NEGEN OF TIEN GEBODEN?

H.J. Room

Het vierde gebod en de zondag vandaag

Inleiding

Zondagswerk is niet sterk! Dit lijkt alleen een wijsheid van vroeger. Het ziet er naar uit dat er steeds meer op zondag gewerkt gaat worden. Hoe gaan wij daar mee om? Wat heeft het vierde gebod ons voor vandaag te zeggen? Heeft het **nog** wel iets te zeggen? Deze vragen staan in dit en het volgend artikel centraal. We proberen daar een antwoord op te vinden door in te gaan op drie meningen die Gereformeerden op dit punt geven.

Eerste mening

De zondag is niet een nieuwtestamentische sabbat. Maar wel een ontmoetingsdag die typerend is voor de **christelijke gemeente** van vandaag. We vieren dan de opstanding van **Christus**. Dat doen we *niet* uit kracht van het vierde gebod. Dit gebod heeft namelijk in de **nieuwe bedeling** haar betekenis verloren. Het vierde gebod hoort bij de schaduwen van de oude bedeling, die voorbij **zijn** gegaan. Deze opvatting komt aan het eind van de jaren 50 naar voren in de **Geref.Kerken (syn.)**.¹ Binnen de Christelijk Gereformeerde Kerken was prof. B.J. Oosterhoff van mening: 'Ook de wet van de Tien Geboden kent haar verdwijnende vormen. En daartoe behoort ook het vierde gebod.'² Heel anders oordeelt overigens prof. J. van Gendren.³ In de kring van de Gereformeerde Bond binnen de **Hervormde Kerk** stelt dr. M.J. Paul zich op een dergelijk standpunt. Wij hebben nu niet meer met 10, **maar** met 9 geboden te maken.⁴ Nog het meest **extreem kwam** in de jaren 60 binnen

onze eigen kerken **deze** opvatting, weer op een andere manier, naar voren.

Ds. G. Visee

Volgens ds. G. Visee (en ds. J.O. Mulder) heeft de wet van God, op **Horeb** gegeven, haar tijd **gehad**. Heel de mozaïsche wet, inclusief de **tien geboden**, heeft met de komst van Christus afgedaan. Je kunt de tien geboden niet isoleren van de rest van de wetten en voorschriften aan Mozes gegeven. Daarom moet je kiezen: *of* die hele wet is nog van kracht, *of* die hele wet heeft afgedaan. Het laatste is volgens Visee het geval. Je denkt er toch ook niet **over** om allerlei **wetten** rond **slavernij** vandaag opnieuw in te **voeren**? Of de **reinigingswetten** en spijswetten van toen? Let wel, Visee zegt niet: die **mozaïsche wet** is afgeschaft. Maar ze is door Christus vervuld. En dat houdt in: die wet vraagt nu geen **onderhouding** meer **van je**. Je leeft niet meer *onder* de wet, maar **zonder** de wet. Heel de mozaïsche wetgeving, **inclusief** de tien geboden, is **terzijde** gesteld. Je **mag** vandaag in christelijke vrijheid je leven vorm gaan **geven**. **Deze** opvatting spitste Visee met name toe op het vierde gebod.

Alleen de tien geboden?

Ik heb grote bezwaren tegen deze mening. Maar voordat ik daar iets over **zeg**, eerst **wat** anders. Visee **legt** hier **w d** de vinger bij een zwakke plek. En daar kunnen wij wat **van** leren. We maken vaak onderscheid binnen het geheel van de **mozaïsche wet**. We hebben het dan over de burgerlijke wetten, die be-

trekking hebben op het sociale **leven**. Daarnaast de **ceremoniële wetten**, die de Israëlieten leren hoe ze met de cultus om moeten gaan. Met al die offers en speciale feesten. Tenslotte is er **de** wet van de tien geboden, de zedelijk wet. Dit onderscheid is al heel oud en nog steeds goed bruikbaar. Maar we gaan daar soms wel eens wat slordig mee om. Dan denken we: na de komst van Christus **hebben** we niet meer met de burgerlijke en ceremoniële wetten te maken. Maar natuurlijk wel met de wet van de tien geboden. Die heeft een eeuwige, altijd geldende betekenis.

De mozaïsche wet: een eenheid

Maar je kunt inderdaad geen scheiding **maken** tussen de **wet** van de tien geboden en de overige mozaïsche wetten. De bijbel **geeft** je **daar** geen enkele aanleiding voor. Wel **vormen** de tien geboden een eigen eenheid binnen dat grote geheel. Daardoor kun je het wel *onderscheiden* van de overige wetten. Maar dat geldt **ook** van het **zgn. verbondsboek** (Ex. 20:22-23:33) en van de **zgn. cultische decaloog** (Ex. 34:10-26). **De bijzondere** plaats die de tien geboden innemen wordt **ook** zichtbaar, **als** je bedenkt dat de **Here** ze zelf op **twee** stenen tafels geschreven **heeft**. Dat bepaalt je erbij, hoe belangrijk deze samenvatting is van wat God **Israël** te zeggen heeft. Maar dat betekent nog **niet**, dat je de tien geboden mag lospellen en isoleren van de overige mozaïsche wetten. Alsof de burgerlijke en Ceremoniële wetten vervallen zijn, maar alleen de tien geboden voor altijd van kracht blijven.

Jezus...

De Here Jezus zegt in Mat. 5:17, dat Hij niet gekomen is om de wet of de profeten te ontbinden, maar om die te vervullen. Jezus heeft het hier over het hele Oude Testament. Met name noemt Hij naast de profeten ook de mozaïsche wet. Wat Hij hier zegt heeft dus niet alleen betrekking op de tien geboden. Hij is gekomen om heel de wet te vervullen.

Wat dat ook betekent, in elk geval niet ontbinding of afschaffing van de wet. De Here komt niet een nieuwe wet instellen. Hij vervult de wet. Dat wil zeggen: de wet vindt in Hem een volledige realisering. Ze wordt in Hem vol. Wat in de wet nog openstond wordt werkelijkheid door Hem.'

Maar dat betekent geen afschaffing van de wet. Niet één tittel van de wet zal vergaan, voordat de hemel en de aarde vergaat (Mat. 5:18). Jezus kent geen verschil in belangrijke of minder belangrijke delen van de wet.

Zo beroept Jezus zich in zijn onderwijs op de tien geboden (Mat. 5:21, 27). Maar ook op andere delen van de wet van Mozes (bijv. Mat. 5:33 (Lev. 19:12); Mat. 5:48 (Lev. 19:2); Mat. 5:43 (Lev. 19:18)).

...en zijn apostel Paulus

Bij Paulus zie je dezelfde benadering. Christus is voor hem het einde van de wet (Rom. 10:4). In Christus is de wet tot haar doel gekomen. Ze is in Christus vervuld.

Toch betekent dit voor Paulus geen afschaffing van de wet. Ook tegenover gelovigen uit de heidenen beroept hij zich telkens weer op de wet als de door God gegeven norm. Hierbij komt met name het tweede deel van de tien geboden naar voren (Rom. 7:7; 13:9; Ef. 6:2). Maar daar blijft het niet bij. In Rom. 13:8-10 en Gal. 5:14 wijst hij op het gebod van de naastenliefde, zoals dat in Lev. 19:18 gegeven is. In Rom. 12:19 waarschuwt hij tegen de wraakneming van de ene mens

op de andere. Hij doet dat met een beroep op Deut. 32:35. Zo zijn er meer voorbeelden te noemen (1 Cor. 8:4 (Deut. 6:4); 1 Cor. 9:9 (Deut. 25:4); 2 Cor. 6:16 (Lev. 26:11,12); 2 Cor. 13:1 (Deut. 19:15); Num. 35:30 (Deut. 17:6)). Als je dit op je in laat werken, kun je niet zeggen, dat alleen de tien geboden normatieve betekenis voor Paulus hebben en de rest niet. Deze scheiding tref je net zo min als bij Jezus bij hem aan (zie ook Rom. 3:31).

Merkwaardig

Het vreemde van de mening van Visee is dan ook niet, dat hij vasthoudt aan de eenheid van de mozaïsche wetgeving. Maar wel, dat deze wet als geheel met de komst van Christus zou hebben afgedaan. Bovendien zegt hij aan de ene kant dat deze wet door Christus vervuld is en niet afgeschaft. Maar wat houdt dat in, wanneer hij aan de andere kant volhoudt, dat je vandaag in christelijke vrijheid niet meer leeft onder de wet, maar zonder de wet? De wet zou vandaag geen onderhouding meer van je vragen. De wet, inclusief de tien geboden, heeft haar tijd gehad. Terecht heeft de Generale Synode van Hoogeveen (1969/70) deze leer afgewezen.

Wat ligt er nou meer voor de hand dan te zeggen: de mozaïsche wet is een eenheid (waarin een aantal onderdelen eruit springen, in het bijzonder de tien geboden). Ze is door Christus niet afgeschaft, maar vervuld. Daarom heeft ze ook voor vandaag nog steeds geldigheid.

Geldig, maar hoe?

Die geldigheid moet je dan wel goed invullen. Paulus moet niets hebben van de verdienstelijkheid van de werken naar de wet. De wet is geen weg, waarop wij onszelf kunnen verlossen. Maar daarmee propageert hij nog geen wetteloosheid of een christelijke vrijheid zonder duidelijk kader. Het geloof

bevestigt juist de wet. Die wet is ook vandaag nog kenbron van de zonde (Rom. 7:7). En eveneens de weg waarop je leven voor God mag opbloeien uit dankbaarheid. Zo verlustigen gelovigen zich naar de inwendige mens in de wet van God (Rom. 7:22). In hen die naar de Geest leven, wordt de wet vervuld (Rom. 8:4).

De kern van dat leven is de liefde voor God en daardoor ook liefde voor je naaste. Dat is van blijvende betekenis. In de mozaïsche wet komen verschillende vormen naar voren die in onze tijd zijn verdwenen. Terecht. Maar de inhoud daarvan is nog steeds actueel.

Slavernij

Je kunt daarom ook niet volhouden dat de burgerlijke wetten van Mozes zijn afgeschaft. Alleen, je moet wel de blijvende betekenis onderscheiden van de verdwenen vormen.

Niemand wil vandaag op grond van de wet van Mozes opnieuw de slavernij invoeren. Maar dat was ook niet de betekenis van de wetten rondom de slavernij. Als je dat zou willen, dan ga je het sociale milieu uit de tijd van Mozes voor normatief verklaren. En dat is ongehoord. Slavernij komt daarin niet naar voren als een door God gewilde instelling. Nee het is een sociale orde die in die tijd bestond. Maar daar grijpt de wetgeving van de Here wop in, dat de slavernij in principe door de liefde naar de wet wordt overwonnen.

Ook kun je niet zeggen dat de ceremoniële wetten zijn afgeschaft. Voorbijgaande vormen lopen samen op met de blijvende betekenis. De voorschriften voor de dankoffers kunnen je vandaag nog leren, hoe je je met heel je leven in mag zetten voor God. Schuldoffers vertellen nog hoe je bij God je schuld mag belijden en van genade leven mag. En ga zo maar door. Die voorbijgegangene vormen zijn schaduw waarnaar je niet terug hoeft (Hebr. 10). Maar de inhoud is van-

daag nog van betekenis. Vergelijk ook art. 25 NGB.

Maar toch!

Toch doet Paulus **soms** forse uitspraken, als het gaat over de geldigheid van de wet vandaag. De gelovige is volgens hem dood voor de wet om het eigendom van Christus te zijn (Rom. 7:4). Rom. 7:6 **zegt** zelfs dat je als kind van God **ontslagen** bent van de wet. Heeft de wet dan toch afgedaan voor vandaag? Dat **zou** wel heel **vreemd** zijn in het licht van wat ik **hierboven** schreef over Jezus' en Paulus' omgang met de wet. Nee, Gods geboden blijven echt wel van kracht. Maar veranderd is je positie **als** gelovige tegenover de **wet** van de Here. Je bent door **Christus vrijgekocht** van de vloek van de wet (Gal. 3:13). De geboden van de Here kunnen je niet meer vermorzelen. Ze brengen je niet meer naar de dood. **Door** het geloof ben je daarvan in Christus bevrijd. Dat is wat Paulus bedoelt in Rom.7.

Niet zonder, niet negen, maar tien!

In het licht van deze gegevens doet het gekunsteld aan te **zeggen** dat je nu **zonder** geboden van **God** leeft. En ook dat je **vandaag** nog maar **met** negen **in** plaats van tien **geboden** te maken hebt. Daarbij wijst men vaak op het feit dat **het** Nieuwe Testament nergens expliciet het vierde gebod vermeldt. Maar zo'n **argument** weegt niet op tegen de duidelijkheid die het Nieuwe Testament verschaft, als het gaat om de blijvende geldigheid **van de wet**. Vaak haalt men hier **twee** dingen door elkaar. Je kunt wel **zeggen** dat de Oudtestamentische **sabbat**, zoals **die een** plaats **gekregen** heeft in het geheel van de mozaïsche wetgeving haar tijd heeft **gehad**. **Maar** op grond daarvan **kun** je niet concluderen, **dat** daarom **ook** het vierde gebod bij de verdwijnende vormen behoort. De blijvende inhoud van het vierde gebod is **niet identiek**

met de verdwenen **vorm** van de sabbat. Zo is men altijd al **samen**gekomen in erediensten om de Here te vereren (Gen. 4:26). Ook toen er nog geen sprake was van een sabbat overeenkomstig de regels van de **mozaïsche wet**.

Tot slot

Waarom haal ik al deze zaken op?

Juist als we ons bezinnen op de plaats van het vierde gebod **vandaag**, loop je weer tegen deze dingen aan. Vaak beroept **men** zich op het schaduwachtige in de wet van Mozes. Het risico bestaat dat als je niet goed onderscheidt, je tegelijk met die voorbijgaande **vormen ook**

(voor een deel) de blijvende betekenis van het vierde gebod verliest. **Vandaar!**

¹ P. Visser, *Decaloog en zondag*, 1959, p. 54.

² B.J. Oosterhoff, *Hermeneutiek van de wet*, in: *Jaarboek 1965 van de Christelijk Gereformeerde Kerken*, p. 203. Voor enkele onderdelen van mijn artikel maak ik dankbaar gebruik van wat Oosterhoff hier schrijft.

³ J. van Genderen, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, 1992, p.94: 'Toch gaat onze viering van de rustdag terug op het vierde gebod van & decaloog.'

⁴ M.J. Paul, *Reformatorsch Dagblad*, 7 juli 1990, geciteerd via Th.Haasdijk, *Zondagsrust. Dr overheid en het vierde gebod*. Groen van Prinstererreeks 64, 1990, p. 13: 'In het Nieuwe Testament gelden negen van de Tien Geboden, uitgezonderd het vierde gebod.'

⁵ Zie ook J. v. Bruggen, *Matteüs. Het evangelie voor Israël*, Kampen 1990, p. 93.

STICHTING AFBOUW

De stichting Afbouw te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp 038 - 331 48 69,

B. Kamphuis 038 - 332 62 48 en

J.G. de Kimpe 038 - 331 63 84.

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw

p/a Hoefblad 4

8265 GM Kampen.

Postrekening van de Generale Bank te Kampen: 80 65 52.

EEN AANSPREKENDE PREDIKER

M.E. Hoekzema

In het voorafgaande artikel ('Aansprekend prediken') is ingegaan op een aantal kenmerken van een prediking, die de hoorders niet alleen iets leert, maar ook raakt in het hart en kan brengen tot persoonlijke aanvaarding. Deze effecten kunnen optreden wanneer de sprake is van een diepgaande ontmoeting. Daarbij worden de hoorders niet alleen geboeid door de inhoud van de boodschap, maar herkennen zij meestal ook bepaalde aspecten van hun eigen mens-zijn, functioneren en levenssituatie. Daardoor worden zij getroffen in hun affectiviteit en ervaren ze, dat wat zij ontmoeten relevant is voor hun instelling als mens en als christen.

Een belangrijke voorwaarde voor zo'n prediking is, dat de predikant zijn gemeente goed kent en weet wat er aan concrete moeiten, vreugden, weerstanden en vertrouwen in zijn gemeente aanwezig zijn. Volgens dat hij op de juiste wijze van deze kennis gebruik maakt. Daarnaast speelt iets heel anders een rol: de persoon en het optreden van de predikant zelf. Door zijn persoon en functioneren kan de predikant een belemmering vormen voor de aanvaarding van de boodschap door de gemeenteleden, maar er ook een positieve factor voor worden.

Over zo'n aansprekende predikant gaat dit artikel.

Persoon en preek

De betekenis van de persoon van de predikant moet niet onderschat worden. Zijn karakter, zijn instel-

ling, de manier waarop hij in het leven staat, de mate waarin hij zijn verleden verwerkt heeft, de wijze waarop hij omgaat met zijn geloof..., dit alles is min of meer duidelijk af te lezen aan de inhoud en vormgeving van zijn preken.¹

Dat is heel begrijpelijk. Bij alle facetten van de preekvoorbereiding, zoals het exegetiseren, het overdenken van de boodschap, het nadenken over wat de gemeente nodig heeft en het formuleren van de definitieve tekst van de preek, is hij immers zelf sterk betrokken. Daardoor komen ook zijn specifieke mogelijkheden en beperktheden duidelijk naar voren. In het preek-voorbereidingsproces wordt bij wijze van spreken alles gefilterd via zijn persoonlijkheid en actuele situatie.

De betekenis van de persoon van de predikant komt nog duidelijker uit, wanneer wij focussen op de bespro-

ken kenmerken van een aansprekende prediking. Was er bij de voorbereiding van de preek sprake van een echte ontmoeting met de God van het Woord? In welke mate was de predikant zelf emotioneel betrokken bij de inhoud van de preek? In hoeverre stond hij zichzelf toe zijn persoonlijke emoties te verwerken in de preek? Had hij zich van te voren goed ingeleefd in zijn potentiële hoorders, zodat de boodschap voor hen herkenbaar kon worden en als relevant kon worden ervaren?

Positieve antwoorden op deze vragen geven een belangrijke aanwijzing voor de mate waarin er tijdens de prediking sprake zal zijn van positieve geloofsuitstraling, van betrokkenheid en van herkenbaarheid voor de hoorders. En daarmee voor de aanwezigheid van factoren, die de aanvaarding van de preek kunnen bevorderen.

Persoon en presentatie

De juist genoemde aspecten zijn waarneembaar in de tekst van de preek, ook al zou deze op een bepaald moment door een ander, bijvoorbeeld een ouderling, worden gelezen in een samenkomst van de gemeente. Maar wanneer een predikant zelf voorgaat in de eredienst, worden zijn persoon en instelling ook via zijn optreden in die dienst meer of minder duidelijk zichtbaar. Dat geldt voor de meeste onderdelen van de eredienst. Met hoeveel zorg en betrokkenheid worden vortum en zegengroet uitgesproken? En de Wet: wordt die met volle aandacht gelezen of als een onderdeel dat er nu eenmaal bij hoort? En op welke toon: zakelijk? Oplegend? Eerbiedig? En het te lezen

bijbelgedeelte: wordt dit snel en vlak gelezen, zodat de **indruk** kan ontstaan dat het lezen **voor** de predikant **alleen maar** een inleidende fase is voor de 'hoofdmoot', de preek? Of **wordt** het gedeelte aandachtig en geconcentreerd gelezen?

Het is goed dat een predikant zich realiseert dat hij door zijn presentatie een beeld oproept van zijn eigen persoon, **instelling** en houding. En dat hij daardoor het overkomen van de boodschap positief af negatief kan beïnvloeden. Dat geldt zeker **ook voor** het preken. Een vlakke of geroutineerde voordracht, de afwezigheid van oogcontact, een opleggende en te luide preektoon, het niet tonen van persoonlijke betrokkenheid en emoties..., het zijn allemaal factoren die minder gunstig zijn **voor** het bereiken van de gemeenteleden en dus voor het overkomen van de **boodschap**. **Omgekeerd** kunnen het tonen van enthousiasme, warmte, persoonlijke betrokkenheid en hart voor de **hoorders**, juist positief werkende factoren **zijn**.

Van interesse tot identificatie

Ondanks echte betrokkenheid en een goede presentatie zal een predikant niet iedere hoorder even diepgaand **kunnen** bereiken. Elke hoorder heeft immers zijn of haar eigen persoon, voorkeuren, **achtergrond** en situatie. Misschien bereikt de predikant na enige tijd **alleen** het effect, dat hij bij een deel van de **hoorders** interesse heeft gewekt. Het kan ook zijn dat hij een groot **deel** van **zijn** gemeente regelmatig echt heeft weten te boeien, **zodat** deze gemeenteleden daardoor de boodschap **steeds meer** innerlijk zijn gaan aanvaarden. Misschien is er bij enkele leden **van** de gemeente zelfs sprake **van** identificatie. Identificatie met de inhoud van de boodschap, met de predikant of met **beide**. In het kader van dit artikel is er geen **ruimte** om al deze mogelijkheden

(en nog andere) te **bespreken**. Daarom **werk** ik slechts **één** voorbeeld verder uit, dat van de identificatie.

Ik ben mij **ervan** bewust dat deze keuze naast voordelen ook nadelen **heeft**. In de eerste plaats is identificatie via de prediking geen veelvuldig voorkomend verschijnsel: het is **namelijk** een heel sterk effect, dat in de **realiteit** niet zomaar optreedt. In de tweede plaats zou door het focussen op dit verschijnsel de **indruk** **kunnen** ontstaan, **dat** een predikant bewust moet proberen een identificatiefiguur te **zijn**. Dat is nadrukkelijk niet de **bedoeling**. De identificatie is bovendien maar **één** van de talloze **aspecten** van het preken. Aan de andere kant heeft deze keuze het voordeel, dat juist aan de hand van het verstrekkende voorbeeld duidelijk gemaakt kan worden, welke **persoonlijke factoren** in de praktijk een rol **kunnen** spelen. Die oefenen hun **invloed** **namelijk** ook uit wanneer er sprake is van minder sterke effecten dan bij identificatie het geval is. Bovendien: identificatie komt **nu** eenmaal voor. **Daarom** beschrijf ik eerst hoe het werkt in de praktijk. Daarna zal ik het geheel in een **breder kader** plaatsen.

Identificatie

Identificatie kan betrekking hebben op **inhouden** en op **personen**. Een diepgaande ontmoeting met een inhoud of waarde kan leiden tot **identificatie** met die **inhoud**. En een diepgaande ontmoeting **met** een ander kan leiden tot identificatie met die persoon. Wat is **eigenlijk** identificatie met een persoon? Het is het verschijnsel dat iemand zich met een ander vereenzelvigd. Hij neemt die ander bewust of onbewust als voorbeeld en trekt zich aan hem op. Hij wil (op **een** bepaald punt) zo zijn als die ander. Als gevolg daarvan neemt hij bewust of **onbewust** datgene over wat die ander representeert, bijvoorbeeld diens waarden. Identificatie bevordert dus de overname

van waarden, normen en houdingen.

Kinderen **kunnen** zich nog **identificeren** met een geliefde persoon als geheel. Jongeren en volwassenen, **waarop** ik mij nu verder concentreer, nemen als regel meer afstand en identificeren zich eerder met een aspect van een persoon. Maar ook in dit geval **bevordert** de identificatie de overname van datgene wat die persoon op dit punt vertegenwoordigt.

Identificatie: met wie?

In dit verband kan de vraag opkomen, waarom iemand zich met een aspect van een **bepaalde** persoon gaat **identificeren**, terwijl hij dat niet doet met andere personen waarmee hij in **aanraking** komt. Of anders gezegd: waarom wordt de **éne** persoon wel een identificatiefiguur en de andere niet? In de praktijk kan identificatie **optreden**, wanneer **& of** meer van de **volgende** punten op een persoon van toepassing **zijn**:

1. Voorbeeldfunctie:

Op **een** bepaald punt kan een persoon door anderen als **voorbeeld** worden genomen. Hij heeft bij **voorbeeld** een bepaalde positieve eigenschap of functioneert op een manier, die bij anderen niet **alleen** positief overkomt, **maar** hen bovendien het gevoel geeft dat zij zelf **ook** zo zouden willen zijn. Hij toont bijvoorbeeld blijdschap in het geloof, vertrouwen op God of heeft een warme belangstelling voor **anderen**. Min of meer bewust **nemen** de anderen hem op dit punt **als** voorbeeld **en** trekken zich in feite **aan hem op**. **Voor hun** gevoel heeft hij **namelijk** iets wat zij zelf nog te veel missen en wat zij nu **bij** hem **concreet** kunnen waarnemen. Via zijn voorbeeld wordt de verinnerlijking van datgene wat hij representeert, bijvoorbeeld het blij **christen-zijn**, bij anderen bevordert.

2. Oog voor behoeften en problemen:

De persoon toont in woord en gedrag, dat hij een open oog heeft voor anderen. Hij laat zien en horen dat hij oog heeft voor concrete persoonlijke behoeften, moeiten en problemen. Hij laat merken dat hij die niet alleen begrijpt, maar ook accepteert als feiten. Maar daarnaast maakt hij zichtbaar, hoe je er constructief mee om kunt gaan. Deze houding geeft de ander niet alleen het gevoel dat hij begrepen en als mens geaccepteerd wordt, maar verschaft hem ook een model voor een goede omgang met zijn moeiten. Bovendien maakt deze houding het de ander gemakkelijk om op een bepaald moment persoonlijk contact met hem op te nemen, om zijn moeiten eens uit te kunnen spreken. Terecht verwacht hij bij voorbaat een open oor.

3. Authenticiteit:

Authenticiteit houdt in dat de persoon op het betreffende punt als echt en waarachtig (authentiek) overkomt. Het is anderen volstrekt helder dat hij zich oprecht geeft, zonder een rookgordijn te leggen of zich mooier voor te doen dan hij is. Van groot belang is, dat dit niet alleen geldt voor positieve punten en eigenschappen, maar ook voor de minder positieve. De persoon moet herkenbaar zijn als mens, inclusief zwakheden, fouten en twijfels. Daar moet hij eerlijk voor uitkomen. Maar van even groot belang is, dat hij ook laat zien dat hij er zich niet bij neerlegt, maar er bewust aan werkt.

Deze houding kan van grote betekenis zijn voor anderen. Wanneer iemand zelf worstelt met zwakheden of twijfels, kan hij zich in de betreffende persoon herkennen. En de positieve wijze waarop deze met zijn zwakke punten omgaat, kan als voorbeeld fungeren voor het eigen functioneren.

Uit wat hier gezegd wordt blijkt wel, dat het met authenticiteit nauw steekt.

Aan de ene kant mag de (psychologische) afstand tot de persoon die

op een bepaald punt als voorbeeld kan fungeren, niet te groot zijn. Wanneer die persoon namelijk de indruk zou wekken in het geheel geen fouten of twijfels te hebben, kan bij de ander de gedachte opkomen: 'Zo ideaal als het bij hem is, wordt het bij mij toch nooit.' Identificatie treedt dan niet meer op, want er ontstaat een gevoel van er toch niet bij te kunnen. En van zich optrekken aan de ander is geen sprake meer.

Aan de andere kant mag de afstand ook niet te klein worden. Want als de eigen zwakheden en twijfels breed worden uitgemeten en er te weinig wordt ingegaan op de strijd er tegen, kan de indruk ontstaan: 'Hij heeft er evenveel problemen mee als ik en dus valt het met mij ook wel wat mee.' Dan is er van een voorbeeldfunctie en van zich optrekken óók geen sprake meer.

Een aansprekende prediker

In het voorgaande heb ik erop gewezen, dat het aansprekend karakter van een preek onder meer samenhangt met factoren als: ontmoeting, affectiviteit, herkenbaarheid en relevantie.

Via de bespreking van het verschijnsel identificatie zijn we nu met nog drie andere aspecten in aanraking gekomen, die bleken samen te hangen met de persoon van de predikant: het vervullen van een voorbeeldfunctie, oog hebben voor behoeften en problemen w het tonen van authenticiteit. Ook deze drie kunnen zichtbaar worden in de tekst van de preek en kunnen bijdragen aan het aansprekend karakter ervan.

Daarom is het goed als een predikant zich hiervan bij zijn preekvoorbereiding bewust is. Wordt hij zelf door de boodschap geraakt en is hij erop gericht dat via de preek te laten merken? Heeft hij begrip voor de moeiten die bepaalde gemeenteleden hebben en tracht hij zijn begrip duidelijk te verwoorden? Kent hij uit ervaring bepaalde

twijfels of weerstanden en laat hij zien hoe hij daar mee heeft leren omgaan en hoe zijn hoorders dat zouden kunnen doen?

Wanneer op dergelijke vragen een bevestigend antwoord wordt gegeven, neemt de kans toe dat de gemeenteleden zich persoonlijk in de preek herkennen en dus voelen aangesproken.

De genoemde zaken kunnen echter niet alleen maar aanwijsbaar zijn in de tekst van de preek. Ze kunnen ook zichtbaar worden bij de presentatie van die preek. In de meeste gevallen zal een preek gehouden worden door de auteur zelf. De predikant dient zich dan te realiseren dat hij door zijn houding en optreden eraan kan meewerken dat de inhoud en boodschap van de preek ingang vinden in de harten van de hoorders.

Een open houding, een warme toon en uitstraling, de zichtbare intentie om contact te zoeken met de kerkgangers en een authentieke verwoording van de eigen betrokkenheid bij de inhoud van de preek..., het zijn allemaal heel belangrijke zaken. Ze kunnen voor jong en oud in de gemeente een positieve ondersteuning vormen bij het proces van acceptatie van de boodschap. Ze kunnen er soms ook toe leiden dat de predikant in bepaalde opzichten een identificatiefiguur wordt voor zijn hoorders.

Een breder kader

Het is niet uitgesloten dat bepaalde predikanten of studenten in de theologie, wanneer zij het besprokene op zich in laten werken, het gevoel krijgen: 'Als zoveel afhangt van mijn persoon en van mijn manier van optreden, dan zie ik het niet meer zitten. Zo zeker voel ik mij niet van mijzelf en zo positief ben ik niet over mijn mogelijkheden.'

Het is persé niet mijn bedoeling zo'n gevoel op te roepen. Daarom lijkt het me goed het besprokene in

een breder kader te zetten.

1. Een predikant is bij wijze van spreken 'medium', 'intermediair'.² Hij wordt door God in dienst genomen om met zijn gaven en mogelijkheden de boodschap van het evangelie door te geven. Hij draagt die boodschap uit via de catechese en het pastoraat. Hij geeft aan die boodschap ook vorm in de preken die hij maakt en houdt. Maar daarmee heeft hij dan ook bewust en onbewust persoonlijk invloed op de wijze waarop de boodschap overkomt bij de hoorders. Positief of negatief.

Ik vind het daarom een goede zaak als blijkt dat een predikant zich hiervan bewust is, zich voor zijn persoonlijke invloed verantwoordelijk voelt en daar bewust op reflecteert. Het valt ook te waarderen dat hij zich openstelt voor kritiek vanuit de hoorders en daar daadwerkelijk iets mee doet.

Tegelijkertijd mag iets anders gezegd worden. De predikant dient zich steeds te realiseren dat het effect van zijn prediking uiteindelijk niet van hem zelf en van zijn eigen inspanningen afhangt. God Zelf komt naar de gemeente toe met zijn Woord. Hij alleen kan de harten van de hoorders raken en veranderen. Dat kan zelfs de beste predikant niet, al wordt hij wel door God met zijn mogelijkheden en gaven in dienst genomen. Maar niet zijn persoon en inzet zijn doorslaggevend, maar Gods Woord en Geest. Dat besef neemt de eigen verantwoordelijkheid van de predikant niet weg, maar kan hem wel rust en ruimte geven.

2. In deze artikelen heb ik mij geconcentreerd op enkele communicatief-agogische aspecten van de prediking, aspecten die in het verleden wel eens wat onderbelicht zijn gebleven. Deze concentratie kan onbedoeld het beeld wat vertekenen. Daarom lijkt het me goed erop te wijzen, dat voor mij primair is en blijft of de boodschap van de geko-

zen tekst uit Gods Woord of het gedeelte uit de Heidelbergse Catechismus inhoudelijk goed wordt doorgegeven. Op de inhoudelijke en hermeneutische aspecten van de preek ben ik in deze artikelen niet ingegaan, maar ze staan voor mij wel voorop. De hoorders hebben immers niets aan een boeiende en goed gebrachte preek, wanneer die uiteindelijk inhoudelijk maar weinig biedt.

3. In deze artikelen heb ik getracht een beeld te geven van hoe het vanuit communicatief en vormend oogpunt gezien werkt in de praktijk. De genoemde aspecten en de besproken conclusies mogen echter niet al te normatief worden opgevat. Ik heb ze meer bedoeld om een richting aan te wijzen, waardoor de predikant kan worden geholpen bij zijn zoeken naar goede wegen van voorbereiding en presentatie. Het besprokene kan dus dienen als een hulpmiddel bij de reflectie op de preekvoorbereiding en bij de bezinning op het voorgaan in de eredienst.

4. Zoals ieder mens heeft ook een predikant zijn zwakheden, gebreken en eenzijdigheden. Het is goed als hij daar oog voor heeft en er ook aan werkt. Het is ook positief als hij gerechtvaardigde kritiek niet wegpraat en eerlijk is tegenover zichzelf.

Hij mag echter tegelijkertijd beseffen dat hij nu eenmaal niet sterk kan zijn op alle punten, zeker niet in een zo veeleisend en gevarieerd beroep als dat van predikant. Blijven werken aan zwakke punten is een goede zaak, maar een predikant moet daardoor niet vervallen in een

ongezond perfectionisme. Dat middel is nog erger dan de kwaal.

5. Het is goed wanneer een predikant zich realiseert dat hij voor anderen als voorbeeld kan fungeren en dat hij zelfs een identificatiefiguur kan worden. Maar hij moet vermijden om bewust een goed voorbeeld te willen zijn. Dat doel is immers toch niet te bereiken. Ongetwijfeld zal dat zijn gemeenteleden op een bepaald moment ook duidelijk worden en dan zal de teleurstelling extra groot zijn. Het is veel belangrijker dat hij duidelijk laat merken dat hij echt betrokken is en dat hij niet alleen maar mooie woorden spreekt, maar ook persoonlijk ernst maakt met het geloof.

¹ Zie ook: Hoekzema, M.E., *Aandacht voor de persoon en het optreden van de predikant, I en II. De Reformatie*, 1994 (70), pag. 71-74 en 90-92.

² Firet, J., *Het agogisch moment in het pastoraal optreden*, pag. 24.

Kerkbladen .....

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

BOEKHANDEL
Uw boekenbestellijn 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

Keizerswaard 8, 3078 AM Rotterdam. Winkelcentrum Keizerswaard

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

GEZANGENLIJST IS EEN AANWINST

J. Smelik

Kerk en muziek

Kerkliedereren doen ons de Schrift in- en uitademen. Voor het geloofsleven van de naaste en onszelf zijn ze van onschatbare waarde: een mens die God looft, wordt opgebouwd in het geloof. Gezangen verkondigen expliciet Gods nieuwtestamentische heilsdaden, die zodoende geprezen en in gedachtenis worden gebracht. Vanuit dit gezichtspunt zijn de Gereformeerde Kerken te feliciteren wanneer zij gezangen ter toetsing aangeboden krijgen. In december publiceerde het deputaatschap Kerkmuziek een selectie van 255 gezangen uit het **Liedboek voor de Kerken**. Deze lijst gaat in de Gereformeerde Kerken als proefbundel fungeren.

De lijst is het gevolg van de opdracht die de Generale Synode van Berkel & Rodenrijs aan het deputaatschap gaf. Zij besloot het deputaten 'op te dragen ernaar te streven om zo spoedig mogelijk een royale proefbundel aan de kerken ter toetsing aan te bieden waarmee in de eerste behoefte aan te beproeven gezangen wordt voorzien' (*Acta* art. 64, Besluit 7). Het woord 'eerste' geeft aan dat de lijst geen eindpunt, maar juist beginpunt is. De term 'royaal' wijst op een bundel met aanzienlijke omvang. Een nadere bepaling over het gewenste aantal werd niet gegeven en het is weinig zinvol om daarover een discussie te starten. Deputaten hopen met de selectie van 255 gezangen aan de zojuist geciteerde opdracht voldaan te hebben. (Tussen twee haakjes en voor de goede orde: in tegenstelling tot wat velen denken, is de schrijver van dit artikel geen lid van het de-

putaatschap Kerkmuziek). Het gaat dus om een omvangrijke gezangenlijst waarmee in de eerste behoefte wordt voorzien.

Over de werkwijze en het te volgen traject heeft de laatstgehouden synode duidelijke afspraken gemaakt. Geïnteresseerden kunnen hiervoor terecht bij besluit 5 uit de *Acta*. Alle besluiten en bijbehorende gronden die de Berkelse synode nam op het gebied van de gezangen zijn als bijlage opgenomen in de recent verschenen publicatie van deputaten Eredienst: *Licht op liturgie*, Barneveld 1997, pag. 42-48.

Selectie

Bij de selectie heeft het deputaatschap zich vooralsnog beperkt tot het *Liedboek voor de Kerken*. Uit de besluiten van de laatstgehouden synode blijkt dat de selectielijst het begin is van een 'gezangbundel in

wording'. Er is nog van alles mogelijk en veel wegen liggen nog open. Het gaat dus niet aan op dit moment al te klagen over het feit dat slechts één liedbundel gebruikt is. Een mens moet toch ergens beginnen.

En dan is het toe te juichen dat deputaten met het *Liedboek* zijn begonnen. Eigenlijk is het ook vrij logisch. Niet alleen omdat deze bundel in protestants Nederland het meest gebruikt wordt. Maar vooral ook omdat in dit liedboek de belangrijkste liederen (het kern-repertoire) uit het protestantisme staan. Het betreft liederen die in vroeger tijden zijn geschreven voor 'gewone mensen'. Zeer veel van deze liederen hebben onze voorouders met enthousiasme gezongen. We hebben het dan over mensen die naar opleiding en culturele achtergrond niet meer in huis hadden dan de gemiddelde kerkganger van vandaag. Wie het *Liedboek* dus als 'elitair' bestempelt, zegt m.i. meer over zijn houding en opvattingen t.o.v. de algemene christelijke kerk en haar eredienst dan over de liederen. De Gereformeerde Kerken zijn niet de eerste die werken met een selectielijst uit het *Liedboek*. De Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde kerken stelde in 1988 een dergelijke lijst vast, waarop circa 190 liederen staan. De nederlands-gereformeerde selectie is afgerond. Naar aangenomen mag worden, geldt dat voor de vrijgemaakte lijst niet.

Met de komst van de gezangbundel zijn diverse bezwaren weggewerkt die aan de gezangbundel uit het *Gereformeerd Kerkboek* kleven. Zo biedt de selectie een groot aantal liederen bij de christelijke feesten.

Hier **was** grote behoefte **aan**, **zoals** we bij advent en kerst 1997 op-nieuw ondervonden hebben. Een ander **bezwaar** is dat de huidige bundel voor het grootste deel **liederen** uit de periode 1700 tot 1900 **bevat**. De kerk van alle tijden was dus niet vertegenwoordigd. In tegenstelling tot de huidige bundel **bestrijkt** de deputaten-lijst de hele kerkgeschiedenis, dus ook de periode van **voor** de Reformatie. **Om** een **enkel voorbeeld** te noemen: van **Ambrosius** (4de eeuw), die wel de 'vader van de Westerse **kerkzang**' **genoemd wordt**, zijn twee hymnen opgenomen (253 & 382). **Ook** treffen we diverse middeleeuwse **liederen** aan (o.a. **140, 145, 207, 208**). Daarnaast bevat de lijst een **flink** aantal liederen uit de twintigste eeuw.

Ook is tijdens en na de totstandkoming van het Gereformeerd Kerkboek gewezen op het feit dat de Schrift buiten het **Boek** der Psalmen meer liederen **bevat**. Afgezien van de nieuwtestamentische cantica (Lofzangen van Maria, Zacharia en Simeon) ontbraken die echter in ons gezangboek. Diverse van deze liederen zijn nu in berijmde **vorm** beschikbaar gekomen. Ik noem bijvoorbeeld het lied bij de **Schelfzee** (6), de lofzang van Hanna (9) en hymnen uit Openbaring (109, 110). Een groot winstpunt voor onze liturgische praktijk is vervolgens dat er meer liederen **voor** doop en avondmaal beschikbaar zijn **gekomen** (335, 336, 349, 350, 356-358, 360, 365). Het mooie lied 'Gij hebt uw **woord** gegeven' (341) van **Ad den Besten** kan uitstekend dienst **doen** bij het afleggen van de openbare geloofsbelijdenis.

Dat aan de belangrijkste tekortkomingen van de huidige gezangbundel **tegemoet** is gekomen, is al reden genoeg om de **liederen-lijst** met open **armen** te ontvangen en vanuit een positieve **instelling** te gaan toetsen.

Toetsen

Deputaten zullen hun **selectie** verantwoorden in het rapport aan de

Generale Synode van Leusden 1999. Naar aanleiding hiervan is in de pers de vraag gesteld hoe men zich **ten** oordeel kan vormen over de gezangen als de criteria van deputaten **voor** opname niet bekend zijn. Nu heeft de synode aan het deputaatschap ook opdracht gegeven om criteria **nader** vast te stellen. Het vorige **deputaatschap** had een paar globale richtlijnen geformuleerd (zie *Studierapport*, par. 8.6). Daarbij werd gewezen op de problemen die het **formuleren** van criteria met zich mee brengen. Uit het verleden is ook de les te **trekken dat de vraag wie de criteria** hanteert, **even** belangrijk is dan de criteria **zélf**. De **Berkelse synode** gaf toch opdracht aan de huidige deputaten om te komen 'met een nadere **formulering** van selectiecriteria' (Acta art. 64, besluit 4b). Ik ben **ervan** overtuigd dat uitbreiding van de criteria eerder meer problemen zal scheppen dan oplossen.

Hoe dan ook, het deputaatschap kan niet **verweten worden dat ze hun selectiecriteria**, die ze zelf **moeten** ontwikkelen, (nog) niet **hebben bekendgemaakt**. Je **kunt** nu eenmaal niet alles tegelijk. Bovendien kan bekend zijn **dat de liederen getoetst moeten worden** met behulp van de uitgangspunten **en** maatstaven die **door Berkelse synode** zijn vastgesteld. Dat staat immers in **de Acta** van de **Berkelse synode**. Als voorlopige uitgangspunten en criteria **heeft** deze synode de **volgende formulering** aanvaard (voorshands als aanvulling op de richtlijnen **die de GS Kampen 1975** (Acta art. 424) heeft **vastgesteld**): 'Als **algemeen** uitgangspunt geldt dat **nieuwtestamentische liederen** naar inhoud en vorm aansluiten bij de liederen uit de Schrift. Specifiek voor een **kerk**liedtekst betekent dit dat de tekst **Schriftuurlijk** en een volwaardig poëtisch produkt is. Voor de **kerk**liedmelodieën betekent dit dat aansluiting gezocht wordt met het traditionele **kerk**lied.' Naar aangenomen mag worden hebben deputaten deze **bepalingen** als **handleiding** genomen

bij het selecteren.

Deputaten hebben ook al **wel** laten weten dat zij zich op het standpunt stelden dat de Liedboek-liederen literair en muzikaal niet **beoordeeld** hoefden te worden. Dat was immers bij de samenstelling van het Liedboek al **door anderen** gedaan. De gezangen werden wel **op** hun theologisch **gehalte** bekeken.

Vragen

Er zijn dus meer redenen om content te zijn **met** de komst van de selectielijst uit het Liedboek en om het werk van deputaten te waarderen als een positieve ontwikkeling. Maar – zoals ik elders al geschreven heb (*Nederlands Dagblad*, 17 januari 1998, p. 7) – er **zijn ook** diverse vraagtekens te plaatsen bij de **gezangenlijst**. Zo **missen we nag een aantal belangrijke liederen uit de kerkgeschiedenis, die je in** ieder geval selecteert als er een royale bundel mag komen (bijv. 142, 187 en 310).

Een andere onduidelijkheid is het beleid ten aanzien van de opname van Liedboek-liederen waarvan het **Gereformeerd Kerkboek** al **een** versie bevatte. In een aantal gevallen gaat het om een andere tekst-versie, die niet zelden aanmerkelijk beter is dan de versie uit het **Gereformeerd Kerkboek**. Wie het lied 'God enkel licht' (449) uit het **Liedboek** eenmaal kent, zal zich niet snel meer laten overhalen om de sterk verouderde versie uit **kerkboek** te zingen. Het is mij echter niet altijd duidelijk waarom deputaten niet vaker de Liedboek-versie van een lied hebben vrijgegeven. Ik denk met name aan het beroemde lied van Samuel J. **Stone**, dat in het **Gereformeerd Kerkboek** onder gezang 32 (De kerk van alle tijden) te vinden is. De **prachtige vertaling** van Willem **Barnard** uit het **Liedboek** (303) lijkt mij verre te **prefereren** boven de vertaling uit het **kerkboek**.

Wanneer gezangen uit het **Liedboek** en het **Gereformeerd Kerkboek** tekstueel **en/of** melodisch verschillen,

doen kerken er goed aan de varianten niet door elkaar **te gebruiken**. **Nog minder** is het aan te bevelen de **keuze** maar over te laten aan de predikant. **Voor**al ten aanzien van melodie-varianten gaat dat onherroepelijk leiden tot onaangename situaties. De komst **van** de **nieuwe** gezangen maakt een **structureel** overleg tussen kerkenraad (in het bijzonder: de predikant) en **organisten** noodzakelijk. En dat contact zal verder moeten reiken dan dat de predikant de organist het 'psalm-briefje' doorgeeft. **Intensiever** contact kan sowieso **geen** kwaad, want in een toenemend aantal gemeenten blijkt dat de **know-how** ten aanzien van liturgische en kerkmuzikale items niet bij predikanten maar bij **liturgiecommissies** en organisten te vinden is. De praktijk dat de predikant in **zijn** eentje de orde van dienst invult, **zou** naar mijn oordeel nog eens kritisch **bekeken** kunnen worden.

Een ander opmerkelijk aspect van de lijst is dat huidige deputaten

zo'n vijftien liederen geschrapt hebben die het vorige **deputaatschap** had uitgekozen. Als reden noemde de voorzitter van het huidige deputaatschap in het Nederlands *Dagblad* (2 januari 1998, p. 2) dat vorige deputaten **niet alle liederen** nauwkeurig beoordeeld hebben: "Het was meer een **bloemlezing**, een 'ruikertje', waarbij iedere deputaat een bloem die hij mooi vond, in een vaas **stopte**," aldus de voorzitter.

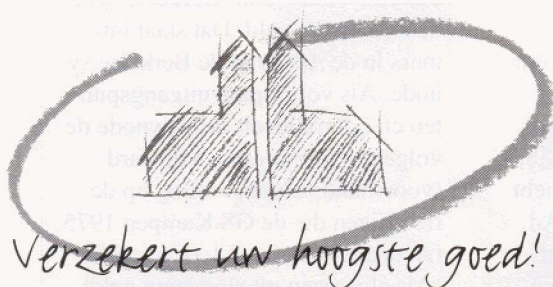
Jammer dat **dit** verkeerde beeld gegeven wordt van de uitgangspunten en werkwijze van het vorige deputaatschap. Eigenlijk **begrijp** ik deze opmerkingen **ook** niet, want het huidige deputaatschap volgde dezelfde methode als haar voorganger (vgl. Studierapport, 148-149): vooral aandacht voor **schriftuurlijkheid**, want poëtische en **muzikale** aspecten zijn al beoordeeld door **terzakekundigen**. We mogen dus aannemen dat er theologisch-inhoudelijke redenen zijn waarom bijvoorbeeld de liederen 173, 187, 196 en 235 **geschrapt** zijn. **Nieuwsgierig**

kijk ik uit naar de motivatie die ons in het komende **deputatenrapport** toegezegd is.

Eredienst

Het is de bedoeling dat de kerken de aangeboden gezangen gaan toetsen. Plaatselijke kerken hebben de vrijheid de liederen al dan niet in de kerkdiensten te gebruiken. Ik **denk** dat het goed is wanneer **daar** gebruik van **gemaakt** wordt. Hoe **een avondmaalslied** 'werkt' binnen de context waarvoor het geschreven is, kun je pas **ontdekken** door het lied tijdens een **avondmaalsviering** te zingen. Een dooplied thuis **zingen**, is iets anders dan het met een gemeente bij het doopvont **zingen**. Hetzelfde geldt **voor** de **liederen** uit de rubriek 'Huwelijk'. Tijdens een **huwelijksbevestiging**, die ik onlangs **meemaakte**, werd het lied 'Wij **bidden** u Gods zegen **toe**' (367) **uit** deze rubriek gezongen. Dit lied kende ik al wel, maar binnen het geheel van de dienst **kreeg** het toch een **extra dimensie** en

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor at uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

donatus

Hoff van Hollandlaan 8
Tef. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

bleek dat het lied pas op deze plaats tot bloei kwam.

De liturgische context waarbinnen de gezangen moeten functioneren, is wezenlijk voor een juiste beoor-**deling**. Dat is ook de achtergrond waarom de synode ruimte heeft ge-**geven** om de liederen voor litur-**gisch gebruik** vrij te geven. Boven-**dien** stelde de **synode**: 'gezien de zorgvuldigheid die is ingehu**wd** in de proce**dure** van selectie en voor-**dracht** van gezangen, bergt deze **ruimte** geen risico van ontheiliging van de **eredienst** in zich' (Acta, art 64, **grond** 5.2.2.).

Een ordelijk verloop van invoering en gebruik van de liederen vraagt van kerken wel dat zij een duidelijk 'plan van aanpak' **ontwikkelen**. De mogelijkheden zullen **plaatselijk** verschillen. In de wandelgangen zijn al velerlei ideeën geuit. Bet zal – hoop ik – duidelijk zijn dat je de voorgestelde gezangen niet alle-**maal** tegelijk kunt gaan **gebruiken**. **ûn**ekende melodieën **zullen** eerst aangeleerd moeten worden en daar-**voor** is tijd nodig. Het lijkt mij niet meer dan vanzelfsprekend wanneer kerken een rooster opstellen van liederen die zij als eerste willen le-**ren**. In ieder geval is **er** volop werk **aan** de winkel.

CADEAU-TIP

Een ontroerende roman
van Ali C. Drost-Brouwer

Saskia van Almèhre

Wanneer vindt Saskia haar geluk?

96 pagina's ing., f 7,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

Bibliotheek Bralectah

gereformeerde bibliotheek voor
mensen met een leeshandicap

...Heeft

● De Reformatie
ook in
gesproken vorm.

Telefoon 0521 - 515946

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

De Bijbel ongeloofwaardig?

Opbouw bood al ruim een jaar diverse reacties op Het verhaal **gaat** van ds. Nico ter **Linden**, met name over diens lijfspreuk **Wel** waar, **nier echt ge-**beurd... In het nummer van 23 januari reageerde ds. A. Koers op een opmer-**king**, dat het met de **vermomming** van Jakob bij het bedrog van zijn vader niet zo **kan** zijn gegaan als we in de Bijbel lezen:

Ik heb met wat daar in Genesis staat **geen enkele moeite**. **Zomin** als ik **moeite** heb met het **onmogelijke** bericht van de **opstanding**, of met het **onmogelijke** in-verwachting-**zijn** van een jonge vrouw, zonder dat daar **een man** aan te pas **geko-**men is, zo min, ja zelfs **nog** veel minder, heb ik **moeite** met de **gei-**tenvellen handschoenen en sjaal van **Jacob**. **Het ligt eraan Wie het je** **vertelt**. **En daar zal** ik mijn rede, mijn verstand, bij gewonnen moe-**ten** geven. De vraag is of ik **bij een** **voor het verstand aannemelijke Bij-**bel ten slotte de **Bijbel nog in han-**den heb. En dat geldt ten **aanzien** van ons intellect, dat geldt ten **aan-**zien van het moderne levensgevoel met wat het aan te **nemen en op te** brengen vindt, dat geldt bij wat mo-**derne** theologie ons gebiedend voorhoudt, **dat** geldt ten aanzien van **onze** begeerte de Bijbel een aanvaardbaar gezicht te geven voor de **moderne** mens. Ik denk dat het woord van Paulus in 2 **Cor.** 10 **erg** belangrijk is, nl.: eik **bedenksel** als **krijgsgevangene** te brengen onder de **gehoorzaamheid** aan Christus.

Spréékt God?

in hetzelfde nummer van Opbouw pu-**bliceerd** ds. J.M. **Mudde** een brief die hij eerder **aan** ds. Ter Linden stuurde

en die destijds gedeeltelijk in Trouw werd geplaatst. **Mudde** werd aan het denken gezet door een zinsnede bij Ter Linden die hem trof:

Je zegt van **Israëls** verhalenschrij-**vers**: 'Uiteraard is God gans anders dan zij zich hem fantaseren. Niette-**min** vertrouwen zij er in alle vrij-**moedigheid** op dat eens, wanneer zij aan **de** andere kant van het gor-**dijn** zullen zien van aangezicht tot aangezicht, zal blijken dat zij met die gedachten en dromen en fanta-**sieën** warm zijn geweest' (blz. 12). Naar **mijn** indruk rechtvaardig je met deze woorden het hele **verhaal-**project **waarmee** je deze jaren bezig **bent**. Waarom anders, **dan omdat je** **gelooft dat Israël warm was**, invester je **zoveel** denkkracht, tijd en creativiteit in het doorgeven van de Bijbelverhalen? Ik denken ook dat je je herkent in de brief van die rab-**bijn** aan **zijn** kleinzoon, die van de in **Israël** van geslacht op geslacht doorgegeven waarheid **zei**: 'Zul jij het van mij **aannemen**, mijn kind? Zul jij het weer **overdragen**? Mis-**schien** zul je het willen opgeven: Als dat zo is, laat het dan zijn voor een **grotere** waarheid. Als die er is' (blz. 113). Niet **alleen** uit estheti-**sche** overwegingen, niet **alleen** om **humanitaire** redenen, zelfs niet **al-**leen om religieuze redenen, maar omdat je **gelooft** via deze verhalen heel dicht bij het **geheim** van het le-**ven**, ja bij de waarheid te **komen**, zo maak ik uit deze woorden op, laat je het verhaal gaan... Het is hier, **Nico**, dat ik met je in gesprek wil gaan. Laten **we** die woorden vasthouden: zij **zijn** warm geweest. Je levenswerk is hiermee gerechtvaardigd, maar juist door dit **zó** te zeggen, valt je hele werk in **wezen** ook in duigen. Hiermee be-**weer** ik nogal wat, dus laat ik uit-

leggen wat ik bedoel. *Jouw werk is een huis dat tegen zichzelf verdeeld is. Twee dragende gedachten in jouw werk staan namelijk diametraal tegenover elkaar.* Aan de ene kant **jouw** opvattingen **over** de Bijbel: 'Alle woorden over boven **zijn** van beneden, **dat** kan nu **eenmaal** niet anders' (blz. 12). En: 'Nóóit heeft iemand met God gesproken'. Aan de andere kant het beeld **van** God zoals de Israëlieten het zich – volgens jou – gevormd hebben. Dat is het beeld van **een** God die relaties legt, omgang zoekt met mensen, **een** plan volvoert in de geschiedenis, **een** God die niet laat varen **het werk** van zijn handen. Heel mooi zeg je ergens: 'God wil met de mens verkeren, even intiem als een moeder met haar kind, als een man met zijn vriend' (blz. 244). Woorden die volgens jou **dus** reiken naar de waarheid, als ik het goed begrijp. Maar **dan** weer: 'God heeft zich **nóóit** laten zien, **God** heeft zich **nóóit** laten horen!' Zie je de onoverkomelijke **kloof** tussen beide gedachten **niet**? **Bladzijde na** **bladzijde** blijkt, **dat je opvattingen over het spreken van God haaks staat op het door jou nagetekende beeld van** God. Daarom noem ik je werk **een** huis, dat tegen zichzelf verdeeld is. En je weet, zo'n huis kan volgens **onze** Meester niet standhouden.

Je zou **ook kunnen** zeggen, dat jij van **twee** walletjes eet. Je wilt aan de ene kant de moderne **mens** tegemoet komen, die niet geloven kan – en wil! – dat er een levende God is Die Zelf het gesprek met ons heeft gezocht en zoekt. Anderzijds wil je de bodem niet **kwijt**, die **dankzij** die God onder het menselijk bestaan gelegd wordt: de diepe **zin** die het leven **dankzij** Hem krijgt, **de** **vrede**, **die de mens van Hem ontvangt**, ondanks **zijn** sterfelijkheid en zonde.

Keuze

Mijns inziens sta je voor een keuze. & het heel in het **kort** te zeggen: *of je past je Godsbeeld aan je openbaringsbegrip aan, of je stemt ja openbaringsbegrip af op 'je'*

Godsbeeld. Ik bedoel, als jij werkelijk van mening **bent**, dat God nooit gesproken heeft, nooit de omgang heeft **gezocht**, dat **d** het spreken over boven van beneden komt, dan ontkom je **er** niet aan te zeggen, dat er van het prachtige beeld van God in de Bijbel helemaal **niets** klopt. Israël **was** **niet** warm, moet je dan **zeggen**, Israël **was** koud, ijskoud. Lievw zou ik natuurlijk zien, dat je je visie op het spreken van God in **overeenstemming** brengt met het bijbelse spreken **óver** G d. **Eerlijk** gezegd, het **is** **vanuit** deze **naïeve en tegelijk brutale hoop**, dat **f** deze brief tot je richt. Want is er niet heel veel dat hiervoor pleit? **Laten** we alleen maar eens om ons heen kijken in wat jij – Israël nasprekend – 'Gods wereld' **noemt**. Alles is **wel zo sprekend gemaakt**. **De hele wereld** is aangelegd op relatie en communicatie. En met **name wij mensen** zijn aangelegd **op** het **gesprek** met elkaar en de ons **omringende** wereld. Sommige mensen **bezitten** het vermogen om contact te leggen met de **dieren** en zelfs **zijn** er die vertellen dat de **blom** hen **een** **tale** spreekt. **Als je dit zo overweegt** en je **gelooft** werkelijk dat deze wereld Gods wereld is, **zou** het dan niet waar zijn wat in de **psalmen** geschreven staat:

Zou Hij **die** het **oor plantte**, niet horen? **die** het oog vormde, niet **zien**?

Zou hij die de volken onderwijst niet straffen,

Hij die de mensen kennis leert? (Psalm 94:9 w).

Kortom, zou **God** beneden de maat van **Zijn** scheepsel blijven? Maar van nota **bene** de **afgoden** staat geschreven:

Zij hebben een mond, maar spreken niet,

zij hebben ogen, maar **zien** niet, zij hebben oren, maar horen niet.. (Psalm 115:5 w).

Eigenlijk **zou** ik willen vragen open te gaan staan **voor** de mogelijkheid, dat de eeuwige, de levende God werkelijk en **niet** meer 'bij wijze van spreken' contact met **ons** heeft gelegd, op zo'n **wijze** dat je zonder **reserve** kunt zeggen: Hij komt tot ons, middels deze verhalen, Zijn Woord. Als je werkelijk gelooft dat Israël warm was, dan is dit, dacht ik, niet te veel gevraagd.

Kostelijke klassieke kinderversjes

Gegrond op Gods Woord en Waarheid voor huis en school, tds. J.H. Maatjes 32 pagina's, geniet f 6,00

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

Dr. C. Trimp

Kerk in aanbouw

Haar presentie en pretentie

De groei van het Samen- op Wegproces. De toenemende invloed van de Evangelische **Beweging**. Hoe houden wij hieronder ons kerkelijk normbesef op peil?

288 pag., gebonden, f 30,00

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postbus 25 - 4460 AA Goes - tel. 0113-215591

